

Radovan Lučić

Sveučilište u Amsterdamu

Kako to tamo psuju?

Vulgarizmi u hrvatskom i nizozemskom: jedan slučaj „lažnih neprijatelja“

Svi ljudi, bez obzira na to kojim jezikom govore, za izražavanje nezadovoljstva koriste se psovka, kletvama i pogrđama. Najčešće su to tabuizirane riječi, riječi koje u slušatelja izazivaju zgražanje.

Unatoč činjenici da su određena tabu područja prisutna u svim jezicima (genitalni organi, izmet i seksualne aktivnosti), svaki ih jezik organizira na poseban način, ovisno o svojoj strukturi, a još više o izvanjezičnim činjenicama koje zadiru duboko u područja poput psihologije, sociologije i antropologije.

Nažalost, prilično skromna istraživanja tih izrazito emocionalno obilježenih elemenata razgovornog stila nisu dosad uspjela definirati čimbenike i mehanizme funkcioniranja sustava psovki i pogrđa, pa tako ne postoji ni ustaljeno nazivlje za opise izuzetno složenih odnosa unutar tih sustava.

U ovom ću radu ponuditi organizaciju jezičnog sustava psovki i pogrđa u hrvatskom i nizozemskom jeziku. Posebno ću se osvrnuti na neuobičajenu pojavu riječi suprotnih denotativnih značenja u tim jezicima koje redovito upućuju na istovjetne koncepte u tim izrazito zanimljivim govornim činovima.

Ključne riječi: hrvatski, nizozemski, psovka, vulgarizmi, tabu, lažni neprijatelji

1. Uvod

Već pri pokušaju opisa teme ovoga rada nastaju poteškoće jer ne postoji ustaljeno nazivlje. Što je psovka? Što je kletva, pogrđa, prostota, verbalna agresija? Postoji li zajednički nazivnik za te izraze? Upotrebljavaju li se pri psovanju samo vulgarizmi? Je li svaka psovka ujedno i tabu? Je li uvijek povezana s negativnim emocijama? U ovome prilogu pokušat ću odgovoriti na neka od tih pitanja.

Psovanje je govorni čin, spada u razgovorni funkcionalni stil i teško se probija u 'više' jezične razine. U znanosti je psovka češće opisivana kao sociološki i psihološki fenomen nego kao jezična pojava, upravo zbog tabua koji počiva u jeziku, pogotovo na planu izraza. Ozbiljni

jezikoslovci kao da nisu htjeli kršiti tabu eksplicitnim opisima, a ozbiljni izdavači nisu bili spremni objavljivati publikacije koje sadrže vulgarizme i druge nepristojne izraze. Stoga je to područje, pogotovo u hrvatskoj literaturi, još uvijek nedovoljno istraženo, ne postoji razrađena metodologija ni usustavljena terminologija. Psovci se i u teoriji činova u nas pridaje samo marginalna pozornost¹. Istraživanja na tom području zaživjela su u većoj mjeri tek posljednjih godina, sa sveopćom globalizacijom društva i kulture i s time povezanim promjenama u sustavima vrijednosti.

Jedno od pionirskih istraživanja psovke u Hrvata svakako je povijesno-psihološka studija *O bludnoj psovci* fra Ignacija Gavrana iz 1962. godine. Na nju se, po svom moralnom pristupu, nadovezuje rad Pavla Mikića, Mirjane Pehar i Marijana Mikića *Psovka u hrvatskome i njemačkome jeziku* iz 1999. godine u kojem se polazi od teorije govornih činova te se detaljno raščlanjuju formalna struktura, sintaktičke pojedinosti i kombinacije raznih tipova psovki. Za razliku od Gavranove studije, ovaj rad nedvojbeno spada u jezikoslovno područje. Koncem prošloga stoljeća objavljena su još tri vrijedna priloga na tom polju, naime „Kletva kao element političke komunikacije“ I. Žanića (1996), „Fenomenologija psovke“ J. Užarevića (1999) i „Vulgarizmi i psovke“ I. Pranjkovića (1999). Od novijih istraživanja svakako treba spomenuti članak Franje Janeša „Funktionale Besonderheiten kroatischer Schimpfwörter“ iz 2009. godine u kojem se sustavno obrađuju funkcionalne posebnosti u rečeničnom ustrojstvu psovki, svrstane po semantičko-sintaktičnim odnosima i vrstama riječi. Vrlo je zanimljiv i diplomski rad Pavla Pilcha *Psovka u hrvatskome i češkome jeziku* (2011), kontrastivna studija semantičkih polja korištenih u psovka uz pregled dosadašnjih istraživanja fenomena psovke i iscrpan popis literature. U Nizozemskoj je najznačajniji doprinos opisu psovki i vulgarizama u nizu radova dao leksikolog Piet van Sterkenburg, utvrdivši nazivlje i metodologiju za istraživanje tog područja (vidi. npr. *Vloeken: een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie* iz 1997.).

U svjetskim razmjerima vrlo je važna knjiga antropologa Ashleyja Montagua *The Anatomy of Swearing* (1967) te radovi psihologa Timothyja Jaya (vidi. npr. *Why we curse: a neuro-psycho-social theory of speech* iz 2000.) i Stevena Pinkera (*The Stuff of Thought: Language as a Window into Human Nature* iz 2007.), a najzaslužniji za razvoj istraživanja jezičnih aspekata psovke zacijelo je Reinhold Aman, osnivač i urednik akademskog časopisa *Maledicta*² specijaliziranog za proučavanje uvredljivih i zazornih riječi i izraza koji je izdavao od 1977. do 2005. godine.

¹ Vidi npr. Ivanetić (1995)

² Maledicta - The international Journal of Verbal Aggression. Maledicta specializes in offensive and negatively valued words and expressions from all languages and cultures, past and present. Its main

2. Nazivlje

Gotovo u svim kulturama svijeta ekspresivno-emocionalni leksik sastoji se od tabu-riječi ili vulgarizama, izraza koji izazivaju zazor. Svakako treba napomenuti da svaka tabu-riječ ne mora biti vulgarizam. Tabu je, prema Aniću (2003), „nepisani zakon ili pravilo, koji u nekoj zajednici zabranjuje da se nešto radi ili spominje“, dakle tabu-riječ nije ovisna o funkcionalnom stilu, već o kontekstu i situaciji u određenoj kulturi, funkcionira na razini sadržaja pa stoga može biti stilski neobilježena (riječi iz područja religije, bolesti, nacionalnosti, politike...). Vulgarizam je, s druge strane, izrazito ekspresivan izraz svojstven razgovornom funkcionalnom stilu („riječ ili izraz koji se prema društvenim normama i običajima drži neprimjerenom ili nepristojnom; prostota“ (Šonje 2000)), no kako se u prvom redu prepoznaje na razini izraza, sadržajno može biti detabuiziran (npr. imenica „zajebancija“, uzvik „jebemti“ itd...). Simeon (1969) definira, između ostalog, vulgarizam kao „vulgarni izričaj ili konstrukciju“ te kao „niži oblik kolokvijalizma“. Zanimljivo je da mu Aniće pridodaje i sinonim *kletva*: „nepristojni izraz u govoru i jeziku; kletva“ (Anić 2003).

Različiti jezici i različite kulture u tom ekspresivno-emocionalnom razgovornom jezičnom registru upotrebljavaju različite govorne činove. U hrvatskoj se literaturi najčešće govori o psovka, kletvama i prokletstvima. Pogledajmo kako se opisuju značenja tih riječi u dvama suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima.

Psovka:

- nepristojne riječi koje se komu upućuju u gnjevu, kojima se što izvrgava ruglu ili koje se upotrebljavaju kao poštapalice u neuglađenu govoru (Anić 2003)
- nepristojne, oštre riječi izgovorene u gnjevu, grdnji, u mržnji ili kao sastavni dio nepristojnog govora pojedinca (Šonje 2000).

Zanimljivo je da i Aniće i Šonje tu imenicu u jednini opisuju kao da je riječ o radnoj ili zbirnoj imenici budući da joj značenje definiraju s više referenata; moglo bi se zaključiti da jednorječni uzvici i pogrde za te autore ne spadaju u psovke. Definicije kletve i prokletstva, s druge strane, dopuštaju jednorječni izraz.

areas of interest are the origin, etymology, meaning, use, and influence of verbal aggression and verbal abuse of any kind, as well as language usually considered vulgar, obscene, or blasphemous.
(<http://aman.members.sonic.net/unique.html>)

Kletva:

- 1. riječ ili riječi izrečene zato da na koga bace veliko zlo 2. *knjiš. lokal. psovka* (Anić 2003)
- 1. zazivanje zla da snađe koga, zazivanje prokletstva na koga; prokletstvo 2. *grdnja, psovka* (Šonje 2000).

Prokletstvo:

- javno izgovorena, objavljena želja da koga snađe najveća nesreća; anatema (Anić 2003)
- 1. kletva kojom se zaziva zlo na koga 2. *crk pov* isključenje iz crkvene zajednice; anatema, ekskomunikacija, izopćenje (Šonje 2000).

U opisu tih triju leksema primjećuju se cirkularne definicije: kletva je u drugom značenju sinonim za psovku, a prokletstvo Anić opisuje parafrazom definicije kletve; Šonje u prvom značenju kletvu opisuje prokletstvom, a prokletstvo kletvom. Stoga se može zaključiti da leksem *psovka* funkcionira kao hiperonim u nizu naziva za specifične funkcije tog emocionalno-ekspresivnog jezičnog registra. Tomu u prilog govori i natuknica “psovka” u hrvatsko-engleskom rječniku (Bujas 1999a) koja se prevodi istovrijednicama *curse*, *swearword*, *oath*, *imprecation* te u množini i kombinacijom *abusive language*. Te istovrijednice se pak kao natuknice u englesko-hrvatskom rječniku (Bujas 1999b) prevode redom:

curse - prokletstvo, proklinjanje; **psovka**; zlo...

swearword - **psovka**

oath -prisega, zakletva; kletva, proklinjanje; **psovka**

imprecation - proklinjanje; kletva, **psovka**

abusive language -pogrdni, prostački izrazi, **psovke**

U nizozemskom se kao hiperonim rabi izraz “krachtterm” što bi odgovaralo engleskom “strong language”, dakle riječ snažnog emotivnog naboja. U toj kategoriji razlikuju se između ostaloga *verwensingen* (kletve), *scheldwoorden* (pogrde), *vervloeking* (proklinjanja) i *beledigingen* (uvrede), nazivi koji bi na hrvatskom mogli biti obuhvaćeni pojmom “psovka”. Šarić (2008) u rječniku sinonima pod natuknicom “psovka” između ostaloga navodi *grdnja*, *pogrda*, *uvreda*, *nepriстойnost... vrijeđanje*, *huljenje*, *hula*; *nef.* ('neformalno', napomena autora) *kletva*.

Psovke bi se stoga mogle opisati kao kulturno određeni jezični izrazi snažnih emotivnih naboja koji se najčešće rabe za izbacivanje frustracije, kao reakcija na šok ili kao način za izražavanje agresije (Sterkenburg 1997). Pranjković psovku opisuje na sljedeći način:

Psovka je obično specifičan oblik verbalne agresije usmjerene protiv najviših čovjekovih vrijednosti [...] Može biti rezultat potisnutoga erosa, ali još češće je izraz rasterećenja od kakve psihičke napetosti ili frustracije, izraz bijesa i nemoći, bola ili neslaganja s čime, a može biti i svojevrsna (neetična) obrana vlastite etičnosti. Psovka osim toga može biti oblik neznanja ili nesposobnosti da se ono što se osjeća drukčije verbalizira. (Pranjković 1999)

Međutim, psovka se može koristiti i za iskazivanje pozitivnih emocija kao što je, na primjer, ugodno iznenađenje (*Di si, pizda ti materina!?*) ili raznježenost (*Jebem ti miša maloga!*). Za izražavanje psovki najčešće se upotrebljavaju vulgarizmi, ali mogu se rabiti i neobilježeni leksemi (*do sto đavola, k vragu, trista mu mrkvica*), kratice (*odi u p.m.*), različiti oblici eufemizama (*jesemti, odi u onu stvar, ti bokca/vrapca, mamicu ti grebem...*)³ i eliptične konstrukcije (*pas ti majku*) te, naravno, kombinacije tih sredstava (*sunce ti žarko, sto mu gromova, 'em ti miša...*).

Psovka, dakle, ne mora služiti za izražavanje verbalne agresije, ne mora biti tabu niti se mora izražavati vulgarizmom. Po svojoj semantičkoj strukturi najčešće je metaforičan izraz desemantiziranih sastavnica s jasno određenom pragmatičnom funkcijom.

3. Podjela

Psovke možemo, između ostalog, podijeliti prema funkciji, svrsi, obliku (strukturi, tvorbi), značenju itd. Načelno bismo mogli razlikovati dvije razine s osnovnim elementima: Situacija ili svrha:⁴ uzrok – bijes, nesigurnost, bol...; cilj – uvreda, izazov, olakšanje...; usmjerenost (adresat) - osoba, sudbina, vlast...

Sredstvo ili iskaz:⁵ sadržaj – semantičko polje, metafora; oblik – sintaktička, tvorbena i morfološka struktura.

Postoje određene pravilnosti u vezama situacije i iskaza. Tako se, na primjer, kletve uglavnom izražavaju optativom, uvrede vokativom, situacije bez adresata uzvikom itd.

Rossin (2005) predlaže tročlanu podjelu psovki prema njihovu cilju⁶, i to na: 1. opće, naizgled bez adresata (engl. *general, seemingly undirecte*), 2. usmjerene k nekome ili nečemu (engl. *directed at someone or something*) i 3. da bi uvrijedile ili povrijedile (engl. *specifically intended to insult or hurt*).

³ Usporedi Mikić (1999: 212-214)

⁴ Usporedi Mikić (1999) 'bit i funkcija govornoga čina'

⁵ Usporedi Mikić (1999) 'formuliranje govornog čina'

⁶ Preuzeto iz Memišević (2014)

Montagu (1973) je za engleski jezik predložio sljedeću, u načelu također tročlanu, podjelu prema izvorima, obliku i cilju.

Prema izvorima, tj. riječima i izrazima koji se rabe pri psovanju (engl. *A Summary Classification of the Words and Phrases of the Swearer*):

- 1.-5. riječi iz područja religije (podijeljene u pet vrsta: imena božanstava, svetaca, svetinja, svetišta i nadnaravnog)
6. riječi koje označuju pretke, junake i zaštitnike
7. riječi koje označuju vladare i simbole vlasti
8. riječi koje označuju prirodne sile i pojave
9. vulgarijizmi i opsceni izrazi
10. riječ *bloody* i svi njezini oblici i izvedenice
11. izrazi snažnog emotivnog naboja, uključujući i metafore

Ovome su, pod 12-14, pridodane još tri skupine zastarjelica.

Prema obliku (engl. *The Classification of the Forms of Swearing*):

- psovka (engl. *swearing*)
- kletva (engl. *cursing*)
- skrnavljenje (engl. *profanity*)
- svetogrđe (engl. *blasphemy*)
- opscenost (engl. *obscenity*)
- vulgarnost (engl. *vulgarity*)
- ublažavanje (engl. *euphemistic swearing*)

Prema cilju, odnosno prema tome na koje se sve načine psovanje može manifestirati:

- vrijeđanje (engl. *abusive swearing*)
- prijetnja (engl. *adjurative swearing*)
- zaklinjanje (engl. *asseverative swearing*)
- uzvici (engl. *ejaculatory and exclamatory swearing*)
- proklinjanje (engl. *execratory swearing*)
- poštalice (engl. *expletive swearing*)
- zazivanje (engl. *hortatory swearing*)
- intenzifikatori (engl. *interjectional swearing*)
- prekoravanje (engl. *objurgatory swearing*)

Iz priloženoga se pokazuje kako je teško uspostaviti sustavnu klasifikaciju; parametri različitih jezičnih, psiholoških, socioloških i drugih kulturoloških razina dobrim se dijelom preklapaju, a mnogi se isti izrazi upotrebljavaju u različitim kategorijama. U teoriji govornih činova isto tako nije uvijek jasno kada je riječ o samom govornom činu, a kada o ilokuciji ili o sredstvu realizacije⁷.

3. Realizacije psovke u hrvatskom i nizozemskom

Gotovo svi poznati jezici u govornim činovima verbalne agresije (ruganje, vrijeđanje, sarkazam, kritika, prijetnja...) koriste se izrazima iz područja dijelova tijela, spolnosti, izmeta/probave i natprirodnih pojava, a često i iz religije. Ovisno o kulturi, u psovkaama su također zastupljena područja životinjskog svijeta, fizički i psihički nedostaci, bolesti, ideološka i seksualna orijentacija, podrijetlo, nacionalnost i razne kombinacije. Tako je u nizozemskoj kulturi psovanje specifično po korištenju naziva za teške, nekada neizlječive bolesti. Kada je riječ o vulgarizmima, u hrvatskom se najčešće upotrebljavaju glagol *jebati* te izrazi za muški i ženski spolni organ. U nizozemskom se glagol koji znači *jebati* ne upotrebljava, ali se, uz izraze za muška i ženska spolovila, često upotrebljava i naziv za muške spolne žlijezde, odnosno testise.

Realizacije psovke koje vrijede za hrvatski i za nizozemski jezik mogle bi se, sudeći po korištenoj literaturi i pojavnicama na internetu, na razini svrhe podijeliti na one s adresatom (kletve, pogrde, hipokoristici) i one bez adresata (uzvici). Nadalje bi se, na razini iskaza, u njihove zajedničke elemente mogle uvrstiti poštapalice, ekspresivni kolokvijalizmi (u većoj ili manjoj mjeri detabuizirani vulgarizmi), disfemizmi i intenzifikatori⁸:

Kletve: u nizozemskom se jeziku adresatu najčešće želi neka teška bolest (*krijg de tering/kanker/tyfus/kolere/pest...* 'dobij tuberkulozu, rak, tifus, koleru, kugu'...) ili smrt (*val dood* 'padni mrtav'). U hrvatskom su, uz optativne konstrukcije s glagolom *jebati* (*jeb'o ti...*), uz imperative izrazito frekventni genitalni izrazi, pri čemu genitalije funkcioniraju kao "odredište" (*odi u...*) dok se u nizozemskom u identičnoj strukturi nalaze *pakao* i *vrag* (*loop naar de hel/duivel* 'idi u pakao/idi k vragu')⁹. Kad se u hrvatskom kao odredište upotrebljava ženski spolni organ, on ne može stajati samostalno: mora biti u kombinaciji s posvojnim ili opisnim pridjevom (*idi u pizdu*

⁷ Usporedi Ivanetić (1995: 41)

⁸ Uz primjere s interneta uglavnom sam se koristio primjerima i podacima navedenima u Janeš (2009), Mikić (1999), Pilch (2011), Rossin (2005) i Sterkenburg (1997).

⁹ 'vrag' se koristi i u hrvatskom: *odi k vragu*

materinu/strininu/ćoravu) ili s brojem (*idi u tri pizde materine*).

Pogrde: nizozemski upotrebljava kolokvijalne nazive za oboljele od tuberkuloze, raka i kolere (*tering-/kanker-/klerelijer*). U hrvatskom nalazimo nazive životinja (*krava, koza, majmun, konj...*) koji se u nizozemskom upotrebljavaju u puno manjoj mjeri, uglavnom za ženske osobe. Za ženske osobe čest je u nizozemskom engleski izraz *bitch*, u hrvatskom *kurva* (u nizozemskom se istovrijednica za kurvu (*hoer*) pojavljuje nešto rjeđe). Izrazi za spolne organe u podjednakoj su mjeri zastupljeni u oba jezika, s tim što se u hrvatskom kao pogrda upućena muškim osobama upotrebljava naziv za ženski spolni organ, a u nizozemskom u istim situacijama naziv za muški. Usto se u hrvatskom često rabi i disfemizam za homoseksualca (*peder*), što je rjeđe u nizozemskom (*flikker/homo*). U oba se jezika upotrebljavaju pogrde iz područja fizičkih i psihičkih nedostataka, podrijetla, nacionalnosti i ideološke orijentacije.

Hipokoristici: vulgarizmi koji se upotrebljavaju kao hipokoristici različiti su ovisno o tome kome se upućuju. Kad je adresat odrasla osoba muškog spola, u nizozemskom se rabi naziv za muški spolni organ (*lul* 'kurac' i *klootzak* 'mošnja') ili naziv za mušku osobu koja se samozadovoljava (*rukker* 'drkadžija'). U hrvatskom se za označavanje istog adresata koristimo nazivom za ženski spolni organ (*pizda*). Zanimljivo je da se u oba jezika u istim situacijama često dodaje intenzifikatorski pridjev 'star' (*oude lul/rukker!* - *pizdo stara!*). Djeci se u Nizozemskoj tepa deminutivima za fekalije (*drolletje/poepie*) i probavne plinove (*scheetje*). U hrvatskom se rabi deminutiv *govance*.

Uzvici: od vulgarizama u samostalnoj se uporabi u hrvatskom upotrebljava samo izraz za muški (*u kurac!*), a u nizozemskom za ženski spolni organ (*kut!*) i muške spolne žlijezde (*kloten!*)¹⁰. Izraz za ženski spolni organ u hrvatskom se rabi samo u kombinaciji s opisnim ili posvojnim pridjevom ili s brojem. U hrvatskom je čest i vulgarizam *sranje*, a posuđenice *shit* i *fuck* u podjednakoj su mjeri prisutne u oba jezika. U oba su jezika također u podjednakoj mjeri zastupljeni uzvici s područja religije i natprirodnog (*Isuse, dođavola, Jezus, godverdomme* 'prokleo me Bog!...').

¹⁰ U slučaju ovih uzvika i na hrvatski i na nizozemski primjenjiva je tvrdnja o simboličnoj ulozi jednosložnih, odnosno početno naglašenih dvosložnih riječi i praskavih suglasnika: „Another fertile ground for terms of abuse is phonetic symbolism. Imprecations tend to use sounds that are perceived as quick and harsh. They tend to be monosyllables or trochees, and contain short vowels and stop consonants, especially *k* and *g*: fuck, cock, prick, dick, dyke, suck, schmuck, dork, punk, spick, mick, chink, kike, gook, wog, frog, fag, pecker, honky, cracker, nigger, bugger, faggot, dago, paki” (Pinker 2007: 339)

Poštapalice: u hrvatskom je uz optativ glagola *jebati* (*jebote*) najčešća vulgarna poštapalica naziv za muški spolni organ, dok u nizozemskom prevladava blasfemizam (*god*)*verdomme*.

Ekspresivni kolokvijalizmi (frazemi, izrazi, ustaljene formule): istovjetni se koncepti označavaju tvorenicama od naziva za spolne organe koji stoje u antonimijskom muško-ženskom odnosu: *gelul*, *lulkoek* – *pizdarija*; *lullen* – *pričati pizdarije* (uz još frekventniji *sрати*). Za izražavanje negacije u hrvatskom se upotrebljava naziv za muški sponi organ (*kurac!*). U nizozemskom je to također slučaj, ali je obvezatna upotreba s dodatkom *debeli* (*dikke lul!*). U istom značenju rabi se izraz *mijn reet* 'moja guzica'. U značenju „nije me briga“ hrvatski se služi izrazom za muški spolni organ (*boli me kurac*) dok nizozemski upotrebljava naziv za stražnjicu (*het kan me geen reet schelen* 'ne tiče me se nikakve guzice') ili englesku posuđenicu „fuck“ (*het kan me geen fuck schelen*) što onda više odgovara hrvatskom izrazu s glagolom *jebati* (*jebe mi se*).

Disfemizmi: u hrvatskom se rabi pridjev izveden od naziva za muški spolni organ (npr. *kurčev posao*), a u nizozemskom se upotrebljavaju pridjevi od naziva za ženski spolni organ i muške spolne žlijezde (*kutbaan/klotebaan*). U hrvatskom se u istom kontekstu često pojavljuje i riječ *sranje* s genitivnim prijedložnim izrazom (*sranje od posla*). U nizozemskom se, pogotovo za označavanje osoba, rabe i pridjevi od naziva za bolesti (*kanker-*, *tyfus-*, *kolere-*), a moguće su i razne kombinacije (npr. *kutkankerwif* gdje je *kut* 'pizda' u funkciji pridjeva, *kanker* 'rak' u funkciji pridjeva te *wif* pogrdni naziv za ženu, 'baba').

Intenzifikatori: u hrvatskom se za pojačavanje učinka psovke u konstrukcijama s glagolom *jebati* upotrebljava priložna oznaka ili reduplikacija, a moguća je i kombinacija oba modela (*jebem ti mater u... (da ti jebem)*). U pogrđama se rabe augmentativi. U nizozemskom se kao intenzifikatorski pridjevi upotrebljavaju vulgarizmi koji se rabe i za tvorbu disfemizama. Kao pozitivni intenzifikator (uz ne vulgarne *prokleta/verdomd*) u hrvatskom nalazimo prilog *jebeno*, a u nizozemskom prilog *rete(n)* (izveden od imenice *reet* 'guzica') uz posuđenicu *fucking*. Razlika je u tome što u hrvatskom prilog *jebeno* može stajati samostalno (*Ovo je jebeno!*), dok u nizozemskom prilozima *rete(n)* i *fucking* obvezno stoje uz druge odredbe (*retengood* 'jebeno dobro', *fucking mooi* 'jebeno lijep').

Ti su odnosi prikazani u sljedećoj tablici (masnim su slovima označeni vulgarizmi):

Tablica 1: Sredstva za izricanje psovke u hrvatskom i nizozemskom jeziku

	hrvatski	nizozemski
kletve	<i>odi u kurac/pizdu + odredba</i> <i>jeboti ... / jebem ti ...</i>	<i>krijg kanker/tyfus/cholere ...</i>
pogrde	<i>životinja, peder, kurva, pizda</i>	<i>kanker-/kolerelijder ..., lul,</i> <i>klootzak</i>
hipokoristici	<i>pizda, pizdek</i>	<i>oude lul/rukker, drolletje,</i> <i>scheetje</i>
uzvici	<i>k vrugu, kurac, sranje, 'bem ti</i> <i>pizda + odredba, shit, fuck</i>	<i>kut, klote, tyfus/kolere ...,</i> <i>verdomme, shit, fuck</i>
poštalice	<i>kurac, jebote ...</i>	<i>verdomme</i>
ekspresivni kolokvijalizmi	<i>zajeb, zajebancija, pizdarija,</i> <i>kurac</i>	<i>gelul, lulkoek, lullen, dikke</i> <i>lul/mijn reet</i>
disfemizmi	<i>kurčev, sranje od (+G)</i>	<i>kut, klote, shit;</i> <i>kanker-/kolere- ...</i>
intenzifikatori	<i>jebeno/vražje/prokleta</i> <i>priloška</i> <i>oznaka+reduplikacija¹¹</i> <i>(jebem ti... u... da ti jebem)</i>	<i>rete(n), verdomd</i>

4. Genitalije u hrvatskim i nizozemskim psovka

U području vulgarizama koji označuju spolne organe mogu se primijetiti prilično jasni modeli. Tome je vjerojatno uzrok to što je u tom području izbor ograničen na riječi koje označuju muški ili ženski spolni organ. Budući da pojmovi *muško* i *žensko* spadaju u klasu osnovnih, prirodnih (komplementarnih) antonima, takvima možemo smatrati i njihove leksičke manifestacije, riječi kojima se označuju muški i ženski spolni organi kao najjasnija razlikovna obilježja tih pojmova.

Hrvatski i nizozemski su jezici koji u podjednako mjeri upotrebljavaju vulgarizme iz područja genitalnog tabua. U oba jezika učestale su psovke i pogrde imenovanjem seksualnih organa oba spola. U ta dva lako usporediva sustava psovki sa sukladnim tvorbenim modelima

¹¹ Reduplikacija se upotrebljava i u nizozemskom, ali ne uz vulgarizme koji označuju spolne organe. Osim toga nema ulogu intenzifikatora u kletvama; uglavnom se upotrebljava pri uzvicima (*godverdegodver!*).

i vrlo sličnom produktivnošću, distribucijom i područjima primjene, često se za izražavanje istovjetnog koncepta upotrebljavaju riječi suprotnog denotativnog značenja u drugom jeziku.

Dakle ako se u nizozemskom određeni koncept označuje izrazom za muški spolni organ, u hrvatskom se taj isti koncept označuje izrazom za ženski spolni organ, i obrnuto.

Ako za usporedbu hrvatskog i nizozemskog sustava psovki promotrimo kategorije u kojima se u oba sustava pojavljuju izrazi iz područja genitalnog tabua, primijetit ćemo gotovo savršenu zrcalnu projekciju:

Tablica 2: Nazivi za spolne organe u hrvatskim i nizozemskim psovkaama

	nizozemski		hrvatski	
	kut	lul	pizda	kurac
kletve	-	-	+	+
pogrde	-	+	+	-
hipokoristici	-	+	+	-
uzvici	+	-	-	+
kolokvijalizmi	-	+	+	-
disfemizmi	+	-	-	+

U dvojezičnom rječniku ti se odnosi mogu prikazati na sljedeći način:

Hrvatsko - nizozemski:

kurac, *m* 1. *anat* lul, *de*

2. *fig* kut, *de*: to je kurac - dat is kut

kurčev, *adj* 1. *fig*, *pej* kut-: kurčev posao - kutbaan

2. *anat*. lul-: kurčeva dlaka - lulhaar

pizda, *f* 1. *anat* kut, *de*

2. *fig* lul, *de*: koja pizda! - wat een lul!

pizdarija, *f* (*glupost*) gelul, *het*; (*besmislica*) lulkoek, *de*

Nizozemsko – hrvatski:

gelul, *het* pizdarija, *f* (*glupost*)

kut, *de* 1. *anat* pizda, *f*

2. *fig* kurac, *m*: dat is kut - to je kurac

kut-, *adj* 1. *fig, pej* kurčev: kutbaan - kurčev posao

2. *anat* pizdin: kuthaar - pizdina dlaka

lul, *de* 1. *anat* kurac, *m*

2. *fig* pizda, *f*: wat ben jij een lul! - koja si ti pizda!

lulkoek, *de* pizdarija, *f* (*besmislica*)

Iz izloženog se pokazuje da se u slučaju hrvatskog i nizozemskog muški i ženski genitalni vulgarizmi mogu na razini izraza zamijeniti njihovim suprotnostima, odnosno antonimima u drugom jeziku, a da se sadržajem i dalje referiraju na istu izvanjezičnu zbilju.

Zanimljivo je da ta antonimija savršeno funkcionira u konotativnim značenjima kolokvijalizama. Negativne konotacije uvijek su u drugom jeziku povezane sa suprotnim spolnim organom. U hrvatskom se za označavanje nekarakterne osobe upotrebljava naziv za ženski spolni organ, u nizozemskom bilo za muški spolni organ (*lul*), bilo za muške spolne žlijezde (*klootzak*). I dok pridjev izveden od ženskog spolnog organa (*kut-*) u nizozemskom izražava nešto bezvrijedno ili neugodno, u hrvatskom se za to rabi pridjev izveden od muškog spolnog organa (*kurčev*). Pri denotativnom upućivanju na konkretnu osobu ili situaciju u hrvatskom se, dakle, upotrebljava ženski tabuizirani izraz, a pri negativnoj kvalifikaciji (asocijativno), muški; u nizozemskom je upravo suprotno. Kognitivnim rječnikom moglo bi se reći da se koncept “niske vrijednosti” u hrvatskom izražava *proturberantom*, a u nizozemskom *kontejnerom*.

I tu opet dolazimo do ‘lažnih neprijatelja’: dok ‘lažni prijatelji’ djeluju jednako, ali im je značenje različito, ‘lažni neprijatelji’ po obliku djeluju kao antonimi, ali im je značenje isto. Slučaj genitalija u hrvatskim i nizozemskim psovkama svodi se na to da je *pizda* u jednom jeziku zapravo *kurac* u drugom i obrnuto. To se lijepo pokazuje i u donekle pleonastičnoj kombinaciji *kurčeva pizda*¹² za nekoga tko je gad (pizda), a k tome je još i ništavan (kurčev):

¹² Ovjereno, između ostaloga, na internetu: „jebote, bila sam na blogu. koja je to *kurčeva pizda*....napiso mi je na blog da ne serem...“ <http://the99thgate.blog.hr/> (17.07.2014.)

dakle *ništavni gad*. I naravno, u nizozemskom se za označavanje takve osobe može upotrijebiti kombinacija *kutlul*¹³ što bi u doslovnom prijevodu glasilo ‘pizdin kurac’.

5. Umjesto zaključka

Opće je poznato da u različitim kulturama postoje različite moralne vrijednosti i da se ista stvarnost različito koncipira. Tako se, na primjer, podrigivanje na javnom mjestu u Europi smatra nedoličnim, dok se u mnogim istočnjačkim kulturama smatra pristojnim načinom hvaljenja ponuđene hrane. Istim se sredstvom, dakle, ne postiže samo suprotan cilj, nego i suprotni učinak. Postoji i obrnuta situacija kad se suprotnim sredstvima postiže isti učinak. Dok je u prvom slučaju riječ o posebnoj vrsti ‘lažnih prijatelja’, u drugom se slučaju radi o ‘lažnim neprijateljima’: za izražavanje istog koncepta upotrebljavaju se izrazi koji se smatraju antonimima.

Vrlo jasne razlike u izboru izražajnih sredstava mogu se primijetiti upravo u području vulgarizama. Ako nekoga želimo uvrijediti na nizozemskom, oslovit ćemo ga nazivom spolnog organa, na njemačkom ćemo ga nazvati osobom koja ima probavne smetnje, a u istočnoj Europi osobom koju seksualno privlači vlastiti spol. Različite kulture, dakle, biraju vulgarizme iz različitih područja i izražavaju ih na različite načine. Ali i unutar istog područja govornici različitih jezika za istu svrhu mogu birati elemente različitih značenja. U slučaju hrvatskog i nizozemskog to se pokazuje na primjeru naziva za spolne organe, što potvrđuje postavku iz jednog kontrastivnog kognitivističkog istraživanja o uporabi naziva za dijelove tijela u prenesenom značenju:

[...] it is possible that in different cultures and languages, different body parts or bodily experiences are mapped onto the same abstract concepts. Conversely, the same body parts or bodily experiences are selected to map onto and structure different abstract concepts. (Zouheir 2011: 6)¹⁴

¹³ Riječ postoji kao natuknica u “Velikom rječniku psovki” (Coster, de 2007), a ovjerena je, između ostaloga i na internetu “Echte *kutlul* is dat ja, alsof Van Gaal hem wat aangedaan heeft...”
<http://www.wijzijnoetbal.nl/forum/personen/48398-louis-van-gaal-3-met-truus-op-huizenjacht-mensjester-4.html> (19.07.2014.)

¹⁴ [...] moguće je da su u raznim kulturama i jezicima različiti dijelovi tijela ili različiti tjelesni doživljaji svedeni na isti apstraktni pojam. I obrnuto, isti dijelovi tijela ili tjelesni doživljaji biraju se da bi se označili i ustrojili različiti apstraktni pojmovi. (prijevod R. L.)

Dakle, ako se govornik jednoga jezika želi vulgarno izraziti na stranom jeziku koji se služi vulgarizimima iz istog područja kao i njegov jezik, lako može učiniti pogrešan izbor: lažni neprijatelji su, kao i lažni prijatelji, opasan kamen spoticanja.

Literatura

- Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Bujas, Željko. 1999a. *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*. Zagreb: Globus.
- 1999b. *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Globus.
- Coster, Marc de. 2007. *Groot Scheldenwoordenboek*. Antwerpen: Standaard.
- Gavran, Ignacije. 1962. *Bludna psovka, povijesno-psihološka studia*. Sarajevo: Udruženje katoličkih svećenika "Dobri pastir".
- Ivanetić, Nada. 1995. *Govorni činovi*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Janeš, Franjo. 2009. „Funktionale Besonderheiten kroatischer Schimpfwörter“. U Kabić Slavija i Goran Lovrić (ur.): *Mobilität und Kontakt - Deutsche Sprache, Literatur und Kultur in ihrer Beziehung zum südosteuropäischen Raum*. Zadar: Sveučilište u Zadru: 197-208.
- Jay, Timothy. 2000. *Why we curse: a neuro-psycho-social theory of speech* Philadelphia: John Benjamins.
- Memišević, A. i Matešić, M. 2014. "Pardon my English: usage and meanings of select English words and phrases in Croatian". Izlaganje održano na 28. Međunarodnom znanstvenom skupu HDPL-a, Zagreb, 25. – 27. travnja 2014.
- Mikić, Pavao, Pehar, Mirjana i Marijan Mikić. 1999. *Psovka u hrvatskome i njemačkome jeziku*. Mostar: Ziral.
- Montagu, Ashley. 1973. *The Anatomy of Swearing*. New York: Macmillan Publishing Co., Inc.
- Pilch, Pavel. 2011. *Psovka u hrvatskome i češkome jeziku (Bakalárská diplomová práce)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, Chorvatský jazyk a literatura.
- Pinker, Steven. 2007. *The Stuff of Thought: Language as a Window into Human Nature*. London: Penguin Books.
- Pranjković, Ivo. 1999. "Vulgarizmi i psovke". *Vijenac* VII/132: 9 ("Ogledi o jezičnoj pravilnosti". Zagreb: Disput, 2010: 115-118).

- Rossin, E. Muris, P. 2005. "Why do women swear? An exploration of reasons for and perceived efficacy of swearing in Dutch female students". *Personality and Individual Differences* 38: 1669-1674.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Sterkenburg, Piet van. 1997. *Vloeken: een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
2008. *Krachttermen*. Schiedam: Scriptum.
- Šarić, Ljiljana, Wittschen, Wiebke. 2008. *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Šonje Jure, ur. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Užarević, Josip. 1999. „Fenomenologija psovke”. *Republika: časopis za književnost*. 5-6: 187-199.
- Zouheir A. Maalej, Ning Yu, ur. 2011. *Embodiment Via Body Parts: Studies from Various Languages and Cultures*. Amsterdam: John Benjamin.
- Žanić, Ivo. 1996. "Kletva kao element političke komunikacije". *Medijska istraživanja*. 2, 1: 27-46.

How to swear there?

Vulgarisms in Croatian and Dutch: an example of "false enemies"

All people, no matter which language they speak, use swearwords, curses and invectives to express their displeasure. These are usually taboo words, words that shock the listener. Even though certain taboo fields (genital organs, faeces, sexual activities) exist in all languages, each language organizes them in different ways. This organization depends to a lesser extent on the language structure and to a larger extent on extra-linguistics factors that are the subject of sciences other than linguistics, such as psychology, sociology and anthropology. Unfortunately, there has been scant research on these stylistically highly marked elements of colloquial speech. So far there has been little success in defining the factors and mechanisms that underlie the system of swearwords and invectives, as well as in developing a common terminology. This paper will offer an organization of the system of swearwords and invectives in Croatian and Dutch. It will also point to an unusual regularity among certain pairs of words of opposite denotative meaning in these languages that refer to the same concepts. Special attention will be paid to metaphors in invective utterances, the possibilities of combining particular elements from different taboo fields and to intensifiers in these remarkable speech acts.

Keywords: Croatian, Dutch, swearwords, vulgarisms, taboo words, fals enemies